

Gospodarski List

za kmetijstvo, svilorejo, obrtnijo in druge deželne potrebe.

zhaja 10. in 25.
vsakega meseca.

Velja za pol leta
1 goldinar a. v.

Izdaje ga c. k. kmetijska družba goriška.

TEČAJ II. V Gorici dne 25. julija 1870. LIST 14.

Zapopadek : 1. O gnoju. — 2. O rastlinah za krmo. — 3. Izgoja hrastopreik. (*Aniherea Yama Maÿ*). — 4. Keber (hrošč) — 5. Kratko sporočilo o tukajšni sviloreji

O gnoji

(dalje)

Množina gnojenja se ravna po zemlji in po obnebji, dalje po lastnosti rastlin, ktere imamo sejati, in ki so oziroma potrebe kakor tudi sposobnosti bolj ali manj močno gnojenje pritrpeti, jako različne. Naj boljše je tisto gnojenje, ki rastlini njeno potrebno hrano vedno dostojno v vsakterem oziru dopelje. Pa tudi na dobroto pridelka ima vpliv lastnost in množina gnoja, torej se more pri raznih rastlinah tudi na to ozirati. Ako gnojimo le malo kdaj, treba je paziti na množino gnoja, dalje na pravo vrstenje ravno tako tndi na naj sposobnejši čas. Ako hočemo umno gnojiti, moremo natanko poznati zemljo, obnebje, rastline, ktere hočemo saditi in lastnosti gnojivnih tvarin.

Korist gnojenja moramo soditi le po dotičnih razmerah. Korist je tim večja, kolikor revnejša je zemlja in kolikor neugodnejše so klimatične razmere, in je tim manjša, ako narava dostojno skrbi; v bogati močni zemlji je gnojenje brezvpešno, mnogokrat celo škodljivo. Pri nas takik močnih zemlj nimamo; take najdemo le v rodovitnem Banatu.

Z gnojenjem hočemo doseči naj večje pridelke; to pa dosežemo, ako imajo rastline dostojno množino vsih njim potrebnih redivnih snov, in čeravno v borney zemlji z močnim gnojenjem dosežemo velik vspeh, vender moremo premisliti, v kakšnej razmeri so stroški in do-

hodki. Smemo torej reči, da v splošnem se tisto gnojenje imenuje umno, ki zemlji le tisto da, kar ji primankuje in sicer le v tistej množini kakoršna ji je pomankljiva.

Pripravna tvarina za gnojenje so vse tiste snove, ki imajo lastnost, posreduje ali neposrednje rast rastline pospeševati in ki sploh nimajo sposobnosti, za druge dragocenejšje stvari priditi v porabo. Moč in vspeh gnojivne tvarine je tim večja, kolikor večo je število prvin, iz katerih ona obstoji in kolikor hitreje zamore pristopiti v za sprejem sposobni stan.

Sparstenina je zarad njenih lastnosti in kemične zložbe posebno dober gnoj, ker po razpadu in razkrojenji postane dolgo trajajoči izvirek živeža in ravno vsahnjene in razkrojenje rastline, ki so v sparstenini nazoče, so gotovo naj boljši in sposobnejši gnoj za nove rastline. Gotovo je tedaj podoravanje rastlin, strniša, detelje in ravno za taki namen vsejanih rastlin kaj dobro gnojenje. Ako podorjemo deteljo, smemo računati, da taka zelenjad sevo za tisto leto dostojno gnoji. Velike gnojivne vrednosti so živalska telesa in obstojni deli, ravno tako zmeti živalski ki imajo le obstojne dele rastlin in fizikalično koristne lastnosti. Gotovo so odpadki živalski, scavnica, kri, kosti, rogovi lasje, diaka, pirje, mesovje čreva, i. t. d., nepreceljivi gnoji za rastline, ko se v zemljo pomešajo in v njej zgijejo in v obstojne dele razpadejo. Vse živalsko obstoji iz gnijlca, ta pa redi rastline. Skrbno nabiranje živalskega blata in tudi gnojnice, ravno tako vsih naštetih tvarin pomeni lep razvitek kmetijstva.

Umno gnojenje se imenuje torej z vso pravico podloga poljedelstva. Le z umnim gnojenjem zamore kmetovavec naj večje dohodke dobiti le z vednim množenjem zemeljske moči in le stem, da popolnoma nadomesti iz zemlje izpite redivne snove, pokvarjenje in opešanje zemlje obraniti. Le potem je gnoj podloga poljedelstva le potem izvirek vednega blagostanja, če kmetovavec spoznavajo vrednost in ceno sploh vsih kot gnoj porabljivih tvarin, in da tudi drugi skrbno zbirajo vse take gnojivne tvarine ne pa, žali Bog! kakor do zdaj ko se pustijo pogubiti mnogotere za gnoj porabljive tvarine.

Samo organična hrana rastlin zamore biti porabljena v pravem pomenu besede, neorganična pa more v vednem teku zopet najti

njeno porabo, ravno kakor se to godi z organično po navadni poti. Prav raznovrstne tvarine so sposobne za gnoj, in ker so te v njih dobroti, vrednosti in ceni različne, treba je, da jih razdelimo in v raznih vrstah bolj natanko preiskujemo. Razdelili jih bomo v *organične* in *neorganične* in *pomešane* gnoje.

Organične gnojivne tvarine so vse tiste, ki izvirajo ali posrednje ali neposredno od organskih teles; one so torej iz več prvin sestavljene in imajo v sebi ne le pepelne ampak tudi atmosferske obstojne dele rastlin in obstojjo iz raztopljivih in neraztopljivih tvarin, ter polagoma razpadejo in se razkrojijo. Organični gnoj dolgo časa v zemlji zda, vendar le polagoma gnoji, to se ravna po stopnji razkrojenja, ktero je odvisno od dohoda zraka, toplote in vlage.

Taki organski gnoj v mladem, še ne razkrojenem stanu v zemljo zakopan zemljo zbojša in rastlinam dolgo časa vedno primerno potrebno hrano daje.

(dalje prih.)

O rastlinah ktere je dobro sejati po strnišči.

Umnega gospodarja naloga je gotovo priskrbeti dostojno množino krme, in ravno setev nekterih poznih rastlin lahko pomnoži množino krme. Do zdaj se je le malo oziralo na take rastline nekoliko zarad tega, ker je dohodek sploh manjši od drugih rastlin, nekoliko pa zarad tega, ker jim je v jeseni spravljjanje sitno in težavno. Ali zdaj so že znani načini, po kterih se tudi naj bolj sočnate rastline lahko shranijo in za zimo spravijo. To dovršimo z okisanjem zelenih rastlin. Pa tudi resno računenje pokaže korist rastlin, ki služijo za krmo.

Krvava detelja (Incarnat), ki je izvirno doma na južnem Ruskem, zasluži da jo tu nekoliko omenimo. Seje se mesca avgusta na strnišče in lahko pritrpi zimski mraz povsod, kjer trta živi.

V jeseni ne da sicer vžitka ali koj v zgodnej spomladi, ko navadno živinorejci pomankuje krme, že ona doraste in živinorejci iz zadrege pomagajo. Taka detelja ima veliko redivno vrednost, za molzne krave je kaj dobra, se ve da more biti pokošena hitro, ko stopi v polno cvetje. Navadno se sproti pokosi in jo zeleno kravam poklada,

ako jo je pa veliko, naj se koj o pravem času pokosi, da ne zgubi njeno dobroto, ker ko je že odcvetela in dozoruje, postane kakor vse druge detelje in trave, bolj trda, tedaj manjšne vrednosti.

Ta detelja stori tudi v nepogojeni zemlji, se ve da pa tudi obilno povrne, če se ji tudi pognoji. Seje naj se prav gosto, kakor sploh vse detelje. Mladej takej deteljici škodujejo mnogokrat zemeljske bolhe, zaradi tega je dobro nekoliko repe posejati, ki je bolham naj ljubša hrana in v tem času odrasejo rastlince toliko, da jih bolhe ne morejo zopet napasti.

V krajih, kjer so kmetovavci že prepričani, da se bo zopet prikazal ta neprijetni seljak v deteljšče krvavo oni posejajo nekoliko konopljenega semena, ker konoplje imajo nek poseben duh, ki je bolham kaj zopern. Ko so rastline detelje nekoliko odrasle in stem odšle nevarnosti, vse konoplje porujejo.

Za tako deteljo ni treba globokega preoranja njive, plitvo pa to dobro dovršeno rahljanje zemlje je pripravno za vsejanje, katero je zagotovljeno, ako ne pomanjkuje dostojne vlage.

Ker ta detelja koj v začetku mesca maja izprazni njivo, lahko se celo po tem vseje, lan, konoplje sladkorno peso, i.t.d.

Če premislimo, v kakej zadregi je mnogokrat, skor vsako leto živinorejec zaradi pomanjkanja potrebne krme, smemo torej reči, da je krvava detelja kaj koristna in smelo bi se bolj paziti na njo, kakor do zdaj.

Rastlina, kot zelena piča posebne vrednosti, je spörgelj, ki tudi v borney peščeni zemlji dobro stori. Seje se od mesca maja do avgusta, in potrebuje samo 10 tednov da dorase popolnoma; vrednost te rastline je velika posebno za molzne krave. Rastlina sicer ne zraste velika ima le šibko steblo in dobi se le kakilo 30 centov suhe krme; ali premisliti moremo, da smo opazili da v revnej peščeni zemlji raste in za take prostore je taki dohodek že dokaj izvrsten. Kakor hitro stopi rastlina v cvetje, se jo poruje z korenino, ki je posebno sočnata, redivna in kravam kaj prijetna krma.

Lehko se tudi pokosi, vendar redivne korenine se pogubijo.

Pri tej priliki naj omenimo tudi ajdo, ki navadno sledi sternenem žitu. Res je, da ajda ne zahteva nikakor ne posebnih žemljišč, ona je zmerna, vendar jo mraz in druge vremenske razmere hitro vni-

čijo. Tam, kjer gospoduje burja, je za ajdo slabo stališče, ona potrebuje posebno v prvem času bolj gorko vreme in če je v zemlji le nekoliko vlage, lahko pretrpi vročino. Kakor hitro se pa rastlinica le nekoliko razvije, zahteva vlažno vreme dokler ne stopi v cvetje ko ji je zopet bolj suho vreme vgodno, ker v mokrem vremenu ne more. iz cvetja in vspeh je vničen.

Iz ravno naštetih vzrokov ajda stori v slabej zemlji, ko v drugih, izvrstnih legah pogine. Posebne hitro jo vmori slana.—

V nekterih krajih imajo navado, sejati po sternišči neko zmes in sicer $\frac{2}{6}$ leče $\frac{1}{6}$ grašice, $\frac{1}{6}$ ovsa $\frac{2}{6}$ poletne repce. Taka zmes se vseje mesca julija, in da obilno množino dobre krme.

Nekteri zopet sejejo koruzo in nekoliko prosa, ali samo koruzo. Res stane seme nekoliko stroškov, ali dobi se jako dobro krmo, in vsakteremu ki poskusi koruzo v ta namen vsejati, se ta način priljubi, ker dobi jako izvrstno zeleno klajo za možlne krave. Naj boljša za to je koruza amerikkanska, ki ima zernje enako konjskemu zobu; ona se velikansko razvije in da kaj izvrstno krmo; sicer je tudi navadna koruza dobra. Tudi posušena taka koruzna slama je redivna, in če se nekoliko zreže jo živina rada povžije.

Živinoreja je ponos kmeta in ravno ona posebno v sedajnih časih, ko ima živina tako visoko ceno, podpira dohodke kmetovavca, treba ja torej, skrebno paziti, da dobimo dovolj dobre krme za našo živinico, in ravno zdaj našete rastline bi smele pomnožiti množino krme.

Izgoja hrastoprejk.

(*Antherea Yama - Maï*)

(po prof. Frideriku Haberlandtu)

(Dalje)

Črevo hrastoprejke je podobno žilnjaku, ki seže od glave, po zadnjega konca telesa in ki se loči v 5 mnogovrstne oddelke.

Do druge zarezze seže od spodnjih križzemležečih žilnatih ustnic požiravnih, v podobi žilnjaka s katerem se stika želodec in seže do 9. zarezze.

Mešički hrastoprejk in njih svilna kakovost.

Predenji začne odrasla gosenca presti, odstrani popolnoma odpadke, kateri so pred zapredenjem podobni rujavkasti tekočini. Ko jame presti ovije s svilno nitjo pecelj peresa, in začne vršiti delo, ki ga še le po v 4 — 5 dneh dokonča. Ko, se hrastoprejka še le 4 — 5 zaprede tak vidimo, da potrebuje za zapresti se, še enkrat toliko časa, kakor sviloprejka, to pa zato ker je pri delu počasna in ker je ozki prostor, v kojim se suče k hritrejšim zapredenji jako zadržuje.

Ali če pomislimo, kako težko je črtiti se v tako skrčenim prostoru, je jasno, zakaj da se ne zaprede sviloprejka enakočasno. Mešički so ovalni, na enem konci poostreni na drugem pa lepo okrogli; tudi so mešički babic nekoliko večji.

Čudovanja vredno je to, ker se odvija z nitjo vred tudi velika množina kristalov ki so v renalnih posodah gosenc, pa tudi v gosencah se nahaja večkrat veliko teh kristalov. Onih nahajamo na zunanji strani kokona posebno veliko takrat, ko jih obiramo iz perja, in vidimo cele meglice belega prahu, ki ni nič družega, kakor omenjeni kristali.

Zunanje svilne niti so lepo travnatozelene, ali zelenorumene včasih rumeno pobarvane in lesketeče če jih izpostavimo solnci, da so vredne občudovanja.

Notranje niti so bele, tudi se na njih ne nahajajo kristali. Pri mehčanju mešičkov v dobro stanjšani solni ali žvepleni kislini, zginejo kristali popolnoma, brez, da bi se premenilo pobarvanje in teža mešičkov se zmanjša do 24.2%. Če se pa godi mehčanje v milni vodi (Seifwasser), in to ne več ko eno uro, se zmanjša teža samo 21.5%.

Da bi dobili od hrastoprejk veliko in lepo svile, treba je previdnega ravnanja takrat, ko svilo motamo. Gospod Arthur Stürmer pravi, da je motanje naj težavnejše delo. Da bi se pa temu delu *zadostilo* priporoča omenjeni gospod, da naj se vreteno vrti počasi, ker drugače se nit, zelo napeta, lahko strga.

Dalje je neobhodno potrebno, da ima voda visoko stopnjo okoli 80° R, da se raztopi gumi, in da se še le ko se je motalna nit našla, lahko zniža na 65° R. Posebno pa je paziti, da se

da se kokoni ki so jako težki ker gosenca veliko vode popije ne potope, ker niso po tem delj časa za motanje, in da se še lepo tem ko so se dobro presušili zopet zamorejo motati,

Potrata časa je velika in se le težko nadomesti, ker se niti taci kakonov posebno rade vtrgajo.

Število mešičkov (kokonov) dajo hrastoprejke veliko več kakor sviloloprejke; kar pa tiče teže in čistost svile, je pa pri sviloprejkah veliko večji.

(Dalje prihodnjič.)

Keber (hrošč).

Že marsikter je napovedal hudo vojsko kebram, in klical tovarše na boj proti temu hudemu sovražniku.

Tudi mi hočemo napraviti vojsko tistemu prevzetnemu junaku ki v velikih trumah okoli leta o prijelnih tihih večerih lepega mesca Maja, in nas muči in nadleguje z vednim zaletanjem v nas v naj krasnejših večerih.

Dalje se pase ta prevzetnež na naših drevesih in objeda nežne mladike, serka sladki sok iz cvetja, in ako ga pustimo ene tedne rogovoliti, ne bo zadosti, da se bo on sām dobro pasel, ampak bo zapustil zarod, ki bo po tem v zemlji iskal živeža dokler se ne bo spremenil v podobo svojih očetov in na površji zemlje nadaljeval škodo svojih prednikov. Koliko lepih cvetic ta mrčes pokonča! Kakor črv spodjeda 3—4 leta korenine poljskih pridelkov in korenine sadnega drevja. Njive, na koje vsejemo korenstvo, pokonča popolnoma, na njivah na kterih je vsejana strnina žnižuje pridelke na travnikih na kojih raste lepa trava, pokonča deseti del, posebno veliko škodo napravlja pa sevnim šolam na vrtih. Koliko lepih mladih drevesic, ki se lepo razvijejo, vsahne, koliko vrtnic, ki jih je lepo viditi, spodje, da se posuše. Zoper to poškodovanje se je delalo v nekterih krajih že več let in škoda, ki izhaja od teh mrčesov, se je neverjetno zmanjšala. Crvič dolbe in se živi toliko časa, dokler ni preveč mraz, samo na rastlinah in to traja od mesca aprila do prvih dni oktobra — skup 180 dni v letu in to njegovo življenje traja 3 leta, to je 540 dni, ko ne preneha jesti. V-

zemimo, da pokonča ta keber vsaki dan naj manj dve rastlini. jih pokonča vendar skupej 1080 rastlin, zdaj pa še velikanska škoda, ki jo dela ta mrčes na drevju v 4 tednih, ko pokonča vsaki dan po malem računeno osem cvetov, skup 200, in če to bolj natanko pregledujemo, smemo po malem računati velikansko škodo.

Babica zleže okoli 300 jajčic, od katerih pride po mnogoterih razmerah le 50 do razvitka.

Če uničimo toraj samo eno takih babic, pridobimo že vrednost od naj manj 5 fr., uničenje teh kebrov tedaj gotovo zdatno popešuje poljedelstvo.

(dalje prih.)

Kratko sporočilo o sviloreji.

Našim bralcem so gotovo že znani poskusi Cantonovi, ki trdi, da so telesca vzeta iz mešičkov okužna, in da zamorejo čez več let okužiti zdrave gosenci. Temu poskusu nasprotno trdi Pasteur namreč, da telesca dobro posušena popolnoma izgube moč nalezljivosti.

Ta dva prejskalca v mnenji zediniti, piše Accolito:

Posušena telesca, pravi Accolito res izgube plovidno moč, toda telesca v mešičku se ne more s takim nikakor primirjati, ker se mastni delci telesca v mešičku nikoli popolnoma ne posuše in to je že dostojni dokaz, da so preiskave Cantonove boljše.

Ker sem že večkrat in iz več krajev to slišal in ker je tega mnjenja celo Pasteur, poskusil sem o tem se sam bolj natanjko prepričati.

Vzel sem vodo od posušenih mešičnih telesc, ravno tako tudi odpadke metuljev; zadnji bi se morali po dokazu Pasteura posušiti v enem letu toliko, da bi na bili več škodljivi zdravim gosencam.

Določba kaže:

Za posušene mešičke odločilo se je 12.4% za odpadke (dejection) metuljev pa 13.59% vode. Te številke nam že dosti kažejo, brez da bi bilo treba bolj natanjnih dokazov, da če odpadki posušenih metuljev nimajo nobenega vpliva na zdrave gosence, kakor dokazuje Pasteur, torej ne stane napaka na posušenji, ampak so drugi vzroki, kojih še zdaj ne moremo omeniti.